

POZIȚIA NOBILIMII BASARABENE FAȚĂ DE TENTATIVELE FUNCȚIONARILOR ȚARIȘTI DE A SUPRIMA AUTONOMIA BASARABIEI ÎN ANII 1813 – 1815

Doctor habilitat în istorie **Alexei AGACHI**
Institutul de Istorie al AȘM

Summary. The study presents the problem of the Bessarabian nobility's protests, in 1813 – 1815, against the Tsarist officials tendency to eliminate Bessarabia's autonomy and also the nobility's requests to the Tsarist authorities.

Keywords: administration, settlement, autonomy, Bessarabia, landowner, demand, council, province, governor, complaint, law, language, litigation, privilege, protest.

Rezumat. În studiu este expusă problema protestelor nobilimii basarabene din anii 1813 – 1815 împotriva tendințelor funcționarilor țariști de a lichida autonomia Basarabiei, dar și cerințele nobilimii înaintate autorităților țariste.

Cuvinte-cheie: administrație, așezământ, autonomie, Basarabia, boier, cerință, consiliu, gubernie, guvernator, jalobă, lege, limbă, litigiu, privilegiu, protest.

Problema luptei nobilimii basarabene împotriva tendințelor reprezentanților țarismului din administrația regiunii de a suprima în anii 1813 – 1815 autonomia Basarabiei continuă să rămână actuală din punct de vedere științific. Deși unele aspecte au fost abordate ocazional, fragmentar, tangențial într-un șir de lucrări ale autorilor ruși, sovietici și români contemporani, problema nu poate fi considerată cercetată plenar și profund, deoarece unele cerințe ale nobilimii basarabene nici măcar nu sunt menționate și, deci, nici evaluate la justa lor valoare. Alte solicitări sunt expuse în mod eronat nu numai de către istoricii ruși și sovietici, ci și de unii cercetători contemporani [1].

Urmează încă un aspect important neelucidat: care deziderate ale nobilimii basarabene au fost acceptate de către autoritățile țariste și care au fost respinse, ignorate și de ce. Mai trebuie clarificat care cerințe au fost acceptate integral, care doar parțial și care au fost modificate, imprimându-li-se un cu totul alt conținut decât cel solicitat.

Pe de altă parte, revendicările nu sunt abordate în strânsă legătură cu protestele nobilimii. Este oportun de precizat care dintre ele purtau un caracter general, referindu-se la întreaga regiune Basarabia și la toți locuitorii ei, și care vizau doar unele categorii sociale ale societății basarabene. Nu este elucidat, de asemenea, destinul cerințelor acceptate de către țarism, anulate pe parcursul anilor următori sau care au supraviețuit o perioadă mai îndelungată. În fine, este necesar de apreciat la justa valoare rolul și importanța protestelor și cerințelor nobilimii basarabene sub dominația țaristă a Basarabiei.

Tentative de limitare a autonomiei Basarabiei

După demisia guvernatorului civil Scarlat Sturdza, guvernator civil interimar a devenit generalul rus I. Harting care, împreună cu funcționarii ruși din administrația regiunii, a început promovarea unei politici de lichidare a autonomiei Basarabiei și de transformare a acesteia în gubernie rusă. Luând în considerare faptul că această politică este expusă într-un studiu separat, vom menționa aici în mod succint doar unele dintre acțiunile generalului I. Harting și ale funcționarilor ruși.

Consilierii ruși din primul departament al guvernului regional, deși nu cunoșteau nici limba română și nici legile locale cutumiare și, prin urmare, în mod obiectiv, nu puteau participa la adoptarea deciziilor, insistau categoric să ia parte la examinarea litigiilor, creându-li-se impresia că sentințele adoptate în mod verbal sunt arbitrare, fără nicio lege, numai după bunul plac al consilierilor moldoveni. Iată de ce, consilierul rus din direcția a treia a primului departament face, la 19 martie 1813, un demers către I. Harting, afirmând că „apar greutăți extraordinare din cauza că legile și obiceiurile de aici sunt aplicate numai în mod verbal de către domnii consilieri moldoveni”, solicitând opinia guvernatorului „dacă ar fi bine să ordone ca și litigiile, atât cele civile cât și cele penale ale locuitorilor băștinași... să fie judecate potrivit legislației ruse” [2]. Astfel, se cerea excluderea cu desăvârșire din domeniul justiției a legilor și obiceiurilor locale și introducerea legislației ruse, ceea ce constituia o gravă încălcare a Așezământului de guvernare provizorie a Basarabiei din anul 1812 care prevedea păstrarea în vigoare a legislației și a obiceiurilor locale.

Dându-și bine seama de acest fapt, I. Harting a fost nevoit să respingă propunerea.

O nouă tentativă de a introduce în Basarabia legislația rusă a fost întreprinsă de către consilierii ruși din primul departament, Bukin și Leibin, care, la 2 decembrie 1813, fac un nou demers către I. Harting, propunând ca funcționarii moldoveni, care vor comite crime în timpul exercitării funcțiilor, să fie judecați potrivit legilor ruse [3]. I. Harting a aprobat propunerea și face, la 10 decembrie 1813, un demers către ministrul Justiției de la Petersburg, A. Bolotnikov, pentru obținerea permisiunii. Vom expune acest demers mai detaliat deoarece generalul nu se limita numai la cererea de a-i judeca pe funcționarii moldoveni potrivit legislației ruse, ci aborda subiecte de o rezonanță și importanță cu mult mai mare privind transformarea Basarabiei în gubernie rusă. În demers se menționa că în Moldova „niciodată nu au existat în mod stabil și permanent și nici astăzi nu sunt nu numai drepturi civile generale, ci și particulare” [4]. Domnii erau despoți și aveau „putere să-i pedepsească pe boieri, corporal, potrivit obiceiului lor cu falangele (bătuți la tălpi – A.A), ceea ce nu rareori se întâmpla până la intrarea trupelor ruse în Moldova” [5], astfel, afirma generalul, nu există „posibilități de a căuta drepturi moldovenești pentru a le aplica în regiunea Basarabia din cauza lipsei lor.” [6]. De aceea el cere permisiunea „că de azi înainte funcționarii moldoveni pentru crime săvârșite în exercițiul funcțiunii să fie judecați în conformitate cu legile de bază ruse...” [7].

Și continuă: „În consecință, cu toată justețea trebuie să ne întărim în convingerea că în Moldova nu există nici legi, nici regulamente stabile locale și că în organizarea regiunii Basarabia nu este posibil de a împrumuta ceva pentru călăuzire nu numai de la boierii moldoveni care au devenit cunoscuți datorită faimei rele... ci în genere și de la principat (Principatul Moldovei –A. A.)” [8]. Concluzia trasă de I. Harting era următoarea: „Regiunea Basarabiei, nu poate fi reorganizată sau organizată din nou mai comod și mai bine decât potrivit modelului celorlalte gubernii ruse, iar bazele acestei organizări trebuie scoase neapărat și exclusiv din legile fundamentale ruse” [9]. I. Harting admitea doar că noul așezământ al Basarabiei, „deși întemeiat în baza regulamentelor ruse, trebuie adaptat la circumstanțele locale” [10]. Ministrul Justiției A. Bolotnikov i-a răspuns la 22 ianuarie 1814, cum că problema „judecării boierilor moldoveni potrivit legilor ruse este înaintată Comitetului de miniștri”, iar rezultatele îi vor fi comunicate [11].

Cum nu a primit de la Petersburg răspunsuri clare de susținere, I. Harting, pentru a-și realiza scopurile urmărite cu insistență, a încercat să-i înlăture

din guvernul regional pe consilierii moldoveni cu care intrase în grave conflicte și să numească în locul lor alți boieri, mai docili, cu al căror „acord” să-și realizeze cu ușurință intențiile. La 30 ianuarie 1814, el face un demers către ministrul Poliției al Rusiei S. K. Veazmitinov, solicitând permisiunea „de a-i elibera din funcție pe unii dintre consilierii moldoveni, numind în locul lor alții, mai capabili și mai onorabili”. Harting motiva necesitatea demiterii prin faptul că în anul 1812 guvernatorul S. Sturdza, numind consilieri în departamentele guvernului regional, a fost nevoit să aleagă dintr-un număr mic de boieri care se aflau atunci în Basarabia, însă pe parcursul celor 18 luni prevăzute în Tratatul de la București s-au transferat din Moldova destul de mulți boieri care aveau moșii în Basarabia și care, potrivit rangurilor obținute în Moldova, a capacităților și experienței acumulate în serviciul din timpul războiului cu turcii „pot fi considerați cei mai de încredere pentru exercitarea funcțiilor de consilieri” [12].

Dar nici la acest demers nu a primit răspuns, ceea ce l-a silit pe I. Harting să întreprindă, la 23 decembrie 1814, un nou demers către S. K. Veazmitinov, cerând iarăși demiterea consilierilor moldoveni din guvernul regional pe motiv că: „Folosindu-se de majoritatea voturilor care le aparțin și apărându-se cu diversele și multiplele lor de nepătruns cu mintea obiceiuri, despre care nu prezintă acte necesare, ei contribuie mai mult la încălcarea decât la respectarea justiției”. Generalul afirma: „Este imposibil de a calcula toate faptele și acțiunile lor stupide, care sunt contrare unei minți sănătoase, nemaivorbind de legile rusești de care ei nu se conduc” [13].

Însă toate demersurile lui I. Harting către guvernantul de la Petersburg nu se soldau cu niciun rezultat, deoarece înalții funcționari țariști, în lipsa împăratului, care se afla peste hotarele Rusiei, nu îndrăzneau să încalce indicația din 13 mai 1813 a țarului Alexandru I ca „să nu se efectueze nicio schimbare în forma actuală de guvernare a Basarabiei până la emiterea unei noi dispoziții” [14]. Îndârjirea lui Harting de a pune capăt autonomiei Basarabiei era atât de mare încât, după prima sa adresare către ministrul S. K. Veazmitinov din 30 ianuarie 1814, ignorând menționata indicație a țarului Alexandru I și fără a aștepta răspuns la demersul său, îl însărcinează pe șeful cancelariei sale P. Somov să întocmească un nou proiect de organizare administrativă a regiunii. În proiectul elaborat în luna februarie 1814, funcționarul rus încerca, pe de o parte, să evidențieze carențele sistemului administrativ creat în Basarabia, iar pe de altă parte, se străduia să demonstreze superioritatea sistemului de ocârmuire gubernială din Rusia și necesitatea substituirii sistemului ba-

sarabean cu cel rus [15]. A. Nakko considera proiectul întocmit de P. Somov „o copie a organizării ocârmuirii guberniilor interne ale Rusiei, cu unele modificări și adausuri” [16]. I. Harting a trimis proiectul ministrului Justiției A. Bolotnikov [17], apoi îl trimite în luna martie 1814 ministrului Poliției S. K. Viazmitinov cu rugămintea de a-l prezenta Comitetului de miniștri și, în sfârșit, la 26 februarie 1815, I. Harting prezintă proiectul așezământului noului ministru al Justiției D. P. Troșcinski [18]. La toate aceste demersuri el primea însă mereu același răspuns, ca până la emiterea unei noi dispoziții de către țar în modul de guvernare a Basarabiei să nu fie efectuate schimbări.

Demersurile nobilimii basarabene

Nobilimea Basarabiei, intrată într-un dur și interminabil conflict cu funcționarii ruși din guvernul regional, a obținut în mod clandestin o copie a demersului lui I. Harting din 10 decembrie 1813 către ministrul Justiției A. Bolotnikov, rămânând profund indignată de opiniile expuse și extrem de îngrijorată de intențiile generalului de a introduce în Basarabia legislația rusă și de a transforma regiunea într-o gubernie rusească. Pentru a înlătura acest pericol, reprezentanții nobilimii locale au alcătuit cinci jalobe, adresate țarului Alexandru I, Comitetului de miniștri, Consiliului de Stat, președintelui Consiliului de Stat contelui Saltâkov și una separată adresată Exarhului și Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, cu rugămintea să transmită primele patru jalobe la Petersburg.

În **jaloba din 12 februarie 1814 pe numele țarului Alexandru I**, boierii basarabeni dezmințeau afirmațiile din demersul generalului I. Harting, adresat la 10 decembrie 1813 ministrului Justiției A. Bolotnikov, potrivit căruia „moldovenii nu ar avea privilegii și că ar fi din fire porniți întru urmări (spre fapte – A. A.) nepriincioasă și că ar trebui zakonuri (legi – A. A.) pentru pedeapsa greșalilor lor”, menționând că boierii și neamurile „nu au fost osândiți cu pedeapsă trupescă în vremea giugului tiranicesc (jugul otoman – A. A.)”. Prima cerință importantă a boierilor adresată țarului era: „...dăruiește-ne nesticarea obiceiurilor pravililor” noastre, „adăugire și întărire a pronomiilor (privilegiilor – A. A.) și a pravililor care au de patru veacuri acum”. A doua importantă cerință era „ca mitropolitul arhipăstorul nostru, precum a fost de la începutul Moldovei, să fie și acum, după cum capul legii (conducător al bisericii – A. A.), asemenea și întâiul șezător și lucrător al divanului, pentru că aceasta este fire și lege a Moldovei.” A treia importantă cerință glăsuia ca „să se rânduiască și ocârmuitorul politic (civil – A. A.) a oblastii (a regiunii Basarabia – A. A.) pământean din moldovenii” devotat țarului, care „să poată cunoaște persoanele, pronomiile (privilegi-

ile – A. A.), pravilele noastre și împrejurările de aici”, insistând ca la acest post să fie numit fostul mare boier al Moldovei, iar acum general-maior și cavaler Ilie Catargiu. Boierii mai afirmă că legile și obiceiurile locale, „înstrăinându-se din zi în zi, izvodându-se cele neobișnuite, ne înspăimântează și pe noi și pe frații noștri” [19]. Este necesar să subliniem că pravilele „neobișnuite izvodite”, de care se înspăimântau boierii, făceau parte din legislația rusă introdusă în Basarabia contra prevederilor Așezământului din 1812. Protestele nobilimii basarabene adresate țarului Rusiei erau îndreptate împotriva introducerii legislației ruse în regiunea Basarabia.

În **jaloba adresată președintelui Consiliului de Stat, contele Saltâkov** [20], cei peste 150 de semnatori arătau ca Așezământul provizoriu din anul 1812, întocmit prescurtat de către fostul guvernator civil S. D. Sturdza, potrivit instrucțiunii primite de la amiralul P. V. Ciceagov „singur de la sine se înțelege că nu are toate împlinirile cuviincioase”, din care cauză, fără îndoială, lipsurile Așezământului au putut provoca neorânduială în modul de ocârmuire și tulburarea liniștii în societate. Mai apoi menționând clar „că preaputernicul nostru Monarh au binevoit cu milostivire a ni le dăruii privilegii, privilegiile și obiceiurile pământului nostru”, semnatarii afirmă că însuși ființa acestor privilegii și obiceiuri necesită a fi expuse și explicate pe larg, având în vedere însărcinarea dată lui S. Sturdza de către P. V. Ciceagov de a sistematiza legile și obiceiurile și de a elabora Codul de legi locale. Dar, constată semnatarii, S. Sturdza „sau din slăbiciunea sănătății sau din alte pricini necunoscute nouă, n-a împlinit această neapărată datorie”, ceea ce iarăși de la sine este înțeles că nu putea fi instaurată buna orânduială a poporului.

Semnatarii jalobei afirmă că intenționau și intenționează „să trimitem din adins deputați din partea oblastului (regiunii – A. A.) Basarabiei... pentru descoperirea și arătarea pe larg care sunt pravilele și privilegiile pământului acestuia”, explicând și cauzele zăbovirii trimiterii delegațiilor la Petersburg: boierii au fost ocupați cu desfacerea averii mișcătoare și nemișcătoare pe care o aveau în dreapta Prutului pe parcursul a 18 luni, precum stipula Tratatul de Pace de la București, lucru care nu putea fi făcut rapid și fără prelungire, mai fiind înconjurați din toate părțile de carantinele înființate pentru a stopa pătrunderea ciumei în Basarabia. Afară de aceasta, boierii au fost nevoiți să aștepte terminarea războiului cu Napoleon Bonaparte la care participa Rusia și întoarcerea țarului Alexandru I la Petersburg.

Exprimându-și îngrijorarea pentru întârzierea trimiterii delegației la Petersburg și demersurile genera-

lului I. Harting către instanțele guvernamentale de la Petersburg, care puteau influența decizia destinului Basarabiei până la trimiterea reprezentanților nobilimii basarabene, semnatarii cereau în mod hotărât „să nu se dea ascultări nici la un fel de arătări din oarecui parte vor fi, nici să se dea hotărâri sorții noastre, până nu se vor înfățișa deputații din partea obștii, care vor avea încredințarea arhipăstorului nostru mitropolit Gavriil, cuprinzătoare că de către obște sunt trimiși și care fără multă prelungire vor fi trimiși” [21].

În jaloaba adresată Comitetului de miniștri, semnată de aceeași 15 mari boieri care au semnat și jaloaba adresată țarului Alexandru I, se protesta împotriva „arătare ce s-a făcut de aice (din Basarabia de generalul I. Harting) către ministrul Justiției, spre defăimare neamului moldovenesc, că nici am ave pravile și că am fi din fire plecați spre rele urmări și s-au cerut zăconuri (legi – A. A.) spre pedeapsa greșalelor neamului cutremurându-ne, înspăimântându-ne”, subliniind că pravoslavnicii moldoveni „și pravile au avut și pedepsiți boerii nu au fost, decât inprotivitorii și vânzătorii”, iar moldovenii pătimesc „**cu niște străine urmări și închipuiri** (legile ruse introduse în Basarabia – A. A.) **călcătoare legiurilor și obiceiurilor firii noastre**” de către „poliția Chișinăului... și în alte obiceiuri pământești din zi în zi să urmează călcare”. Boerii cereau în cel mai hotărât mod ca până la trimiterea deputaților nobilimii „să dobindească întărire și înmulțire pronomiilor (privilegiilor)..., a nu se strica legiuirea obiceiurilor noastre într-o ale ocârmuire și a nu se hotărâi zăconuri (legi – A. A.) de pedeapsă pentru neamul boeresc precum s-au cerut, și ar fi arhipăstorul nostru mitropolit... întâiul sezător în divanul ocârmuirii politicești (ocârmuire civilă) și a ni se rândui un naecalnic politic (gubernator civil – A. A.) al gubernii (regiunii – A. A.) pământean creștin... și cunoscătoriu firii pravilelor și tuturor împrejurărilor de aice, după cum este asemenea cuviincioasă persoană, pământean al Moldovei din cele mai întâii familii... Excelența sa Domnul general-maior și cavalier Ilie Filipovici Cartargiu”. În încheiere boerii, în calitate de exponenți ai intereselor întregii societăți basarabene, menționau că acestea sunt cerințele din partea neamului „spre liniștire sufletelor noastre și în conținere călcării obiceiurilor” [22].

În cea de a patra jaloabă, din 29 ianuarie 1814, adresată Consiliului de Stat de la Petersburg, semnatarii aduceau grave învinuiri fostului guvernator civil, Scarlat Sturdza, și consilierului departamentului al doilea al guvernului regional, Matei Crupenschi. Sturdza era învinuit că, utilizând împuternicirile acordate și numindu-l pe Matei Crupenschi unicul consilier în departamentul al doilea „în puțină vreme au

făcut fără rod cugetările cele iubitoare de omenie” ale țarului Alexandru I. Crupenschi era acuzat că, folosindu-se de slăbiciunea guvernatorului, a acaparat toate finanțele regiunii, iar după demisia lui Sturdza a concentrat în mâinile sale „toate ramurile ocârmuirii”, îndepărtându-i pe boieri de la conducerea regiunii, nu prezintă dări de seamă despre venituri și cheltuieli, comite fraude, selectează și numește de unul singur ispravnicii în ținuturi. Boierii erau indignați de faptul că selectarea candidaturilor înaintate țarului pentru decorări s-a făcut „pe ascuns”, fiind înălțați în grade administrative anume Crupenschi și câțiva dintre apropiații săi, iar boierii din cancelaria guvernatorului civil, care au contribuit la elaborarea Așezământului din 1812, au fost omiși. Semnatarii mai arătau că administratorii comit multe abuzuri, iar țăranii din preajma Prutului intenționează să fugă în Moldova „ca să scape de asprimea ocârmuitorilor pământești”, că deja au fugit peste Prut sate întregi. Boierii își exprimau atitudinea disprețuitoare față de „acest om micșorat în patria sa cea de mai înainte (Moldova – A. A.) întru care alta nu era nimica decât un tâlmaci pe lângă președinți (ai Divanurilor Țării Moldovei și Țării Românești în timpul războiului ruso-turc din anii 1806 – 1812 – A. A.)”.

Înșiruire „toate rălile urmării” a modului de administrare a Basarabiei de către Matei Crupenschi, jălbașii cereau hotărât și univoc: „cutezăm a ceri ca atât pentru păzirea folosului haznălei împărăteștii Sale Măririi de răpire îndelungată, cât și pentru mântuire norodului de pătimire, să depărteze numitul Crupenschi nu numai din împuterniciri ci au dobândit din slăbiciunea ocârmuitorilor (Scarlat Sturdza – A. A.), dar și de toată împărțire cea prelungită a oblăduirii guberniei (regiunii Basarabia – A. A.)” [23]. La aceste patru jaloabe boierii au anexat o copie a demersului generalului I. Harting din 10 decembrie 1813 adresat ministrului Justiției A. Bolotnikov obținută clandestin, care conținea inadvertențele și defăimările nobilimii.

Cea de a cincea jaloabă era adresată Exarhului și Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni cu rugămintea de a transmite jaloabele și copia demersului lui I. Harting instanțelor guvernamentale de la Petersburg. Protestând împotriva introducerii legislației ruse în Basarabia, boierii scriau mitropolitului: „iată arhipăstorule turma se acopere de valurile pornite din întunericul cel nevăzut asupra stricării obiceiurilor noastre, privește cu milostivire de față câte poliția din Chișinău acoperă și înstrăinează” din obiceiurile Moldovei și „câte înstrăinări se izvodesc spre pătimire, și câte pe toata ziua întristeză și obindesc (objiduesc – A. A.) norodul”. Apoi, referindu-se la copia demersului lui Harting, menționau că „s-au făcut arătări că moldovenii nu ar fi având pravile, moldovenii din fire

ar fi porniți întru urmări rele, moldovenii boieri că ar fi obișnuiți a se pedepsi de domni bătându-se cu falanga și în sfârșit moldovenilor, boierilor, dvorenilor... li se cere o hotărâre de pedeapsă a fi în privilegiatele cele mai aspre a zakonurilor (legilor – A. A.) vechi a Rusiei”. Boierii scriau privitor la jaloabă: „...ne rugăm să o primești și să o trimiți la picioarele mării sale (țarului – A. A.) cu întovărășita voastră arătare și duhovnicească încredințare a pătimirilor noastre”, mai înaintând două cerințe importante, ca mitropolitul să fie întâi stătătorul în divanul ocârmuirii și ca să fie numit guvernator civil al Basarabiei un „pământean al Moldovei care să știe firea, credința și legiurile noastre și care cunoaște persoanele, treptele, pronomiile și privilegiile pământului”, nominalizându-l pe general-maiorul Ilie Catargiu [24].

Potrivit vechilor legi ale Moldovei, mitropolitul s-a văzut nevoit să primească jaloabele boierilor și împreună cu propria scrisoare să le adreseze ober-procurorului Sf. Sinod Alexandr Golițan. În scrisoarea sa Gavriil Bănulescu-Bodoni explică ce l-a făcut să accepte plângerile și să ia apărarea boierilor, care „au drept a se jălui asupra adresei guvernului de aici cu privire la ei (se are în vedere demersul lui I. Harting din 10 decembrie adresat ministrului Justiției – A. A.), deoarece Moldova a avut și are legile ei, însă dacă au fost cândva abuzuri și unii din boieri, ieșeau din limetele legilor, apoi aceasta nu poate fi ca o dovadă că Moldova deloc nu a avut legi”. Apoi continuă că, „potrivit acelor legi nobilii totdeauna se bucurau de respect și privilegii ... și pedepselor fizice nu au fost depuși” și din această cauză „numita adresă este prea obijduitoare precum pentru boierii de aici, atât și pentru întreaga nație și ei nu fără pricină au ajuns la o tulburare extremă”. Mitropolitul conchidea că a reușit să-i liniștească pe boieri numai primind petițiile lor și făgăduindu-le că va fi de acord să asiste în departamentul judecătoresc, dacă va urma prea înalta Voire (acordul țarului – A. A), adăugând că: „Deși aceasta pentru mine... n-a fost de dorit, însă pentru binele general și pentru liniște eu voi fi dator să mă supun împrejurărilor și voinței Monarhicești” [25]. La 28 februarie 1814 ober-procurorul Alexandr Golițan a prezentat jaloabele președintelui Consiliului de Stat, contele N. Saltâkov.

În esența lor, protestele nobilimii basarabene erau îndreptate împotriva introducerii legislației ruse în Basarabia. Era solicitată păstrarea în vigoare a legilor și obiceiurilor locale, înlăturarea de la conducerea Basarabiei a generalului I. Harting și numirea unui guvernator civil din rândurile boierimii locale. În plângerile trimise la Petersburg nobilimea se prezenta în calitate de exponent al intereselor întregii societăți basarabe-

ne, subliniind că guvernarea generalului I. Harting provoacă profunda nemulțumire a tuturor categoriilor sociale, drept confirmare servind cei peste 150 de semnatori ai jaloabei adresate președintelui Consiliului de Stat, contele N. Saltâkov, printre care figurau nu numai boieri, ci și un mare număr de reprezentanți din diverse categorii sociale.

Boierii basarabeni, intenționând să trimită la Petersburg reprezentanții săi chiar în toiul conflictului cu funcționarii ruși în frunte cu Harting, au elaborat un **memoriu semnat de 54 de persoane, adresat țarului Alexandru I**, în care expuneau revendicările generale ale nobilimii și societății basarabene. Inițiativa trimiterii delegației nobilimii în capitala Rusiei a parvenit la Chișinău din partea Comitetului de miniștri, fiind provocată de faptul că la începutul verii anului 1814, țarul Alexandru I a revenit în țară, după o îndelungată afare peste hotare, participând la amenajarea politică a Europei după înlăturarea lui Napoleon Bonaparte. Cu această ocazie Comitetul de miniștri a propus trimiterea unei delegații a nobilimii basarabene pentru a-l saluta pe țar. Nobilimea a acceptat propunerea, însă pentru că nu avea încă propria adunare și nici mareșal regional care trebuia să aleagă membrii delegației, I. Harting i-a convocat în grabă numai pe boierii din Chișinău, care i-au ales în calitate de deputați pe banul Dimitrie Rășcan și spătarii Gheorghe Bucșinescu și Ioan Sturdza [26]. Delegații au luat cu sine memoriul menționat, datat cu 5 iulie 1814, pentru a-l înmâna țarului Alexandru I, mai dăruind țarului 150 de cai. Intenția nobilimii de a înmâna țarului propriile cerințe o aflăm din scrisoarea Exarhului și Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni adresată lui S. K. Viazmitinov, în care se menționa că delegații intenționau „a cere atot-milostiva întărire a drepturilor și privilegiilor lor” [27].

Aflându-se în audiență, delegația n-a îndrăznit să-i înmâneze țarului memoriul. Însă împăratul i-a îndemnat să prezinte în scris dacă au vreo cerere. Folosindu-se de acest îndemn, delegații au trimis memoriul lui S. K. Viazmitinov, anexând și o scrisoare datată cu 2 august 1814, din care cităm: „În conformitate cu înalta poruncă verbală dată nouă de către Augustul monarh, că dacă avem noi vre-o petiție să o prezentăm în scris. Îndrăznim să prezentăm acum rugămintea obștească cu cererea atot-milostivei întărire a privilegiilor acelei regiuni (Basarabia – A. A.)” [28]. Boierii au adăugat, că poate țarul va binevoi să trimită în Basarabia un demnitar pentru a instaura buna orânduială și pentru „a prezenta instanțelor superioare informații despre comportamentul și stoicismul fiecăruia dintre noi (boierii – A. A.)” [29]. În deja menționata scrisoare a Exarhului și Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni era nominalizat de către boieri pentru a fi tri-

mis în Basarabia fostul președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești în anii 1810 – 1812, senatorul rus V. I. Krasno-Milașevici [30], persoană cunoscută tuturor boierilor moldoveni.

„Cereți și veți afla, bateți și vi s-a deschide vouă”

Având în vedere marea importanță a acestui document, îl vom expune și analiza în întregime și multilateral. Mizând pe faptul că țarul Alexandru I se prezenta mereu în calitate de ocrotitor al creștinilor ortodocși, boierii au început memoriul cu fraza din Sf. Scriptură „Cereți și veți afla, bateți și vi s-a deschide vouă”. Mai întâi vom menționa că cei 54 de nobili semnatori ai memoriului se prezentau în calitate de exponenți ai intereselor tuturor categoriilor sociale ale locuitorilor Basarabiei. Memoriul era alcătuit din 12 puncte. În punctul întâi este menționată marea împovărare cu impozite și dări de către Poarta Otomană și domnii fanarioți „toate stările și mai vârtos, o supune sub greutate nesuferite pe norodul cel prost (birnicii – A.A.) cu biruri nenumărate”. Mulțumind pentru scutirea locuitorilor Basarabiei de plata impozitelor către stat pe o perioadă de 3 ani, semnarii afirmă fără nicio îndoială că va urma o nouă milostivire „Înalt închipuită cu starea și puțința supușilor săi credincioși” [31]. Astfel, constatăm în primul rând cererea micșorării impozitelor și dărilor din epoca dominației otomane și a domnilor fanarioți ca impozitele să corespundă posibilităților locuitorilor.

În punctul al doilea boierii arătau că: „norodul Moldovei se judeca de către otcârmitori după obiceiurile și împrejurările patriei lor”. Iar legiurile au fost făcute cu sfat obștesc al pământenilor și au fost întărite de către stăpânitorii țării, ele fiind considerate „nestrămutate fiind pentru tot felul de pricini hotărâri pământenești și legiuri”. Și numai odată cu numirea de către Poarta Otomană a domnilor greci fanarioți, ultimii, din neștiința obiceiurilor și din interesele lor particulare, „ca niște străini vremelnici stăpânitori... au făcut și hotărâri împotriva dreptății și se află stând pentru aceeași pricină unele din hotărâri nedrepte, iar altele pravile și legiuri drepte”. În consecință, boierii cer sistematizarea și codificarea legilor și obiceiurilor pământului de către un comitet special alcătuit din boieri localnici ca legiurile cele nedrepte să fie înlăturate și „să rămână norodul... înzestrat cu pravilele dreptății cele învechite ale pământului” [32].

Punctul al treilea era consacrat păstrării limbii române în ocârmitura Basarabiei. Boierii nu erau de acord cu faptul că punctul al nouăsprezecelea al Așezământului din 1812 prevedea „ca toate pricinile întru această Eparhie (Basarabia – A. A.) să se caute și să se pună în lucrare în limba rusienescă și moldo-

venească (română) a pământului”. Ei cereau ca acest „privilegiu de a se căuta toate pricinile în limba moldovenească (română) a pământului, fie îndurarea cea înaltă... a se întări spre a păzi pentru de-a pururea ... [33]. În paralel cu o serie de argumente importante în susținerea acestui deziderat, boierii menționau că și altor popoare care au fost incluse în componența Imperiului Rus le-a fost acordat dreptul de „a se ocârmi în limba patriei lor” [34]. Astfel boierii cereau ca unica limbă utilizată în judecătorie și în ocârmitura Basarabiei să fie limba română, fiind exclusă altă limbă neînțeleasă locuitorilor, care în cazul dat putea fi numai limba rusă.

În punctul al patrulea boierii declarau că Așezământul guvernării provizorii a Basarabiei din 1812, întocmit de către guvernatorul civil Scarlat Sturdza, nu avea „pe larg a sa lămurire după toată închipuirea (potrivit – A. A.) pravilelor și obiceiurilor pământului”, datorite de către țar, și cer ca suveranul să se milostivească „a se hotărî o închipuire (întocmire – A. A.) potrivită cu această împrejurare” [35]. Astfel, boierii afirmă că Așezământul din anul 1812 nu corespundea legilor și obiceiurilor pământului și roagă întocmirea unui nou așezământ potrivit prevederilor acestora.

În punctul al cincilea semnarii memoriului expun relațiile dintre boieri și țărani, drepturile și privilegiile boierimii. Țăranii erau eliberați din iobăgie, fiind obligați să lucreze în folosul boierilor câte 24 de zile pe an, iar ulterior, din cauza majorării birului și a altor dări impuse țăranilor, numărul zilelor lucrate în folosul boierilor au fost reduse până la douăsprezece. În schimbul eliberării țăranilor, boierii au primit inițial „oameni de slujbă sub numirea de scutelnici”, iar mai apoi „s-au dăruit neamului boieresc breslași și slugi”. Scutelnicii și breslașii erau siliți la plata birului dar scutiți de alte dări, iar boierii erau despăgubiți primind lunar din vistieria țării câte doi lei pentru fiecare scutelnic. Țăranii mai erau obligați să participe la clăci și să plătească zeciuiala din recolta semănăturilor și din fânul adunat.

Aceasta era partea explicativă a relațiilor existente dintre boieri și țărani, după care erau expuse cerințele. Anexând la memoriu toate actele care confirmau cele relatate, boierii lasă pe seama țarului luarea deciziei și pentru a-și demonstra bunăvoința afirmă că ar fi mulțumiți și cu cele 12 zile lucrate de către țărani în folosul boierilor pentru pământul primit, însă roagă ca în asemenea caz să fie stabilit și un număr de zile lucrătoare cu plată la prețul de 20 de bani dacă țăranul lucra numai cu brațele sale și 40 de bani pentru o zi dacă țăranul lucra cu carul și boii săi. Boierii mai afirmă șovăielnic că sunt gata să accepte micșorarea nu-

mărului scutelnicilor și breslașilor, dar cu o adăugire a numărului de zile obligatorii lucrate de către țărani, sau chiar cădeau de acord cu anularea scutelnicilor și breslașilor, fiind păstrate numai slugile pentru văduvele boierilor și familiile boierești scăpătate. Pentru a-și asigura lucrarea moșiilor lor, boierii cereau respectarea obiceiului pământului de a nu permite țăranilor să părăsească satul și să se așeze cu traiul pe alte moșii sau pe pământurile libere ale statului din sudul Basarabiei [36].

În punctul al șaselea boierii cereau țăranului să le fie confirmate drepturile de stăpânire a tuturor averilor lor: moșiile, țișanii, podurile peste ape și vinderea băuturilor spirtoase în sate, de care drepturi beneficiau „precum vedem cu norocire stăpânind supușii Mariei Voastre din mejeșitele gubernii” [37].

În punctul al șaptelea semnatarii memoriului cereau respectarea și confirmarea tuturor drepturilor și privilegiilor marilor boieri, scutirea de impozite și dări, egalarea în drepturi a nobilimii basarabene cu nobilimea rusă. Concomitent se cerea respectarea și confirmarea drepturilor și privilegiilor acordate de către domnii moldoveni boierilor din treptele inferioare [38].

În punctul al optulea era solicitată acordarea libertății comerțului extern și a exportului peste hotare a vitelor și produselor agricole. Boierii rugau: „cu genunchi plecați, îndrăznim a aduce rugăciuni cerând de la Milostivirea Voastră ca atât prisosul dobitoacelor, cât și a produselor pământului să nu fie oprți a-l vinde peste granițe”, ceea ce era permis și de către Poarta Otomană [39].

În punctul al nouălea se revendica scutirea locuitorilor de serviciul militar „pentru o vreme îndelungată”, iar după expirarea termenului scutirii, recrutarea să fie înlocuită cu plata unei taxe bănești, deoarece poporul este „nedeprinsu cu purtarea armelor și îngrozit de auzirea recrutației”. Era cerută egalarea în drepturi a tuturor celor care vor dori să se încadreze benevol în serviciul *militar* sau *civil*, cu ceilalți supuși ai Rusiei [40].

Se impun niște precizări pe marginea afirmației boierilor potrivit căreia locuitorii Basarabiei (ca fostă parte componentă a Moldovei – A. A.) nu ar fi fost deprinși cu purtarea armelor, adică și-ar fi pierdut capacitățile militare. Afirmația cu pricină este infirmată convingător de participarea zecilor de mii de locuitori ai Moldovei și Țării Românești la războaiele ruso-turce și cele napoleoniene. Pentru eroismul manifestat în lupte și faptele de vitejie sute de ostași din aceste detașamente și unități militare au fost decorați cu cele mai prestigioase ordine ale Rusiei, cu arme de onoare, inclusiv cu săbii de aur cu diamante, avansați în grade militare de la cele inferioare până la cele su-

perioare, iar în galeria militară a fostului Palat de Iarnă (astăzi Ermitaj – A. A.) în rândul portretelor celor mai străluciți generali-eroi ai acestor războaie se află portretele a șase generali ai armatei ruse de origine română [41].

Astfel, afirmația boierilor că locuitorii Basarabiei și-au pierdut aptitudinile militare este falsă. Poporul însă într-adevăr era îngrozit de recrutare. Potrivit statutelor militare și legislației ruse, în perioada anilor 1793 – 1834 termenul serviciului militar obligatoriu era de 25 de ani [42], iar vârsta recruților varia între 20-35 de ani. Introducerea recrutărilor militare obligatorii ar fi condus la pustiirea Basarabiei, locuitorii căreia ar fi fugit peste hotare, ceea ce nu convenea nici guvernului țarist și nici marilor boieri basarabeni care în lipsa brațelor de muncă rămâneau cu moșiile nelucrate. De acest fapt își dădeau seama atât autoritățile țariste, cât și nobilimea.

Dar să revenim la cerințele nobilimii. În următoarele două puncte, 10 și 11, se solicita întemeierea unei bănci ca și în celelalte gubernii ruse și permisiunea de a fabrica rachiu din pâine și a-l exporta peste hotare. În ultimul, cel de al 12-lea punct, era repetată cererea ca, potrivit străvechilor legiuri ale pământului nostru, care nu au fost schimbate niciodată, mitropolitul țării era cel dintâi membru al Divanului, rugând ca această legiure să rămână statornică și neschimbată „căci așa este obișnuit norodul din toate treptele” [43].

În consecință, trebuie rezumate și sistematizate cerințele nobilimii basarabene expuse în memoriu și în cele patru jaloze adresate țăranului Alexandru I și guvernanților țariști. Nobilimea cerea:

1. Confirmarea și întărirea pentru totdeauna a legilor și obiceiurilor locale datorite locuitorilor basarabeni de către țarul rus.
2. Utilizarea limbii române în calitate de unică limbă în justiție și în ocârmuirea Basarabiei.
3. Elaborarea unui nou așezământ de administrare a Basarabiei potrivit legilor și obiceiurilor locale.
4. Sistematizarea legilor și obiceiurilor vechi ale Moldovei, înlăturând legile nedrepte introduse de către domnii fanarioți. Elaborarea codului de legi locale.
5. Diminuarea impozitelor și dărilor din perioada dominației otomane și din epoca fanariotă, îndeosebi pentru birnici și stabilirea impozitelor și dărilor în concordanță cu posibilitățile contribuabililor.
6. Numirea unui guvernator civil al Basarabiei din rândurile nobilimii locale.
7. Mitropolitul Gavriil Bănulecu-Bodoni să fie întâi stătător și lucrător în organul judiciar suprem.
8. Confirmarea pentru totdeauna a drepturilor și privilegiilor mării nobilimi, ale micii boierimi și ale celorlalte categorii sociale.

9. Egalarea în drepturi a nobilimii basarabene cu nobilimea rusă.

10. Stabilirea unui număr de zile lucrătoare pentru țărani contra plată.

11. Lăsarea la discreția țarului Alexandru I de a adopta decizia privitoare la obligațiunile țăranilor față de proprietarii moșilor și la păstrarea sau lichidarea instituției scutelnicilor, breslașilor și slugilor, cerând totuși confirmarea vechiului obicei.

12. Interzicerea strămutării țăranilor de pe o moșie pe alta, părăsirea satului și așezarea lor cu traiul pe pământurile statului din sudul Basarabiei.

13. Libertatea comerțului și a exportului peste hotare a vitelor și a produselor agricole, în special a pâinii.

14. Dreptul de a fabrica rachiu din pâine și de a-l exporta peste hotare.

15. Scutirea locuitorilor basarabeni de serviciul militar pentru un termen îndelungat, iar după expirarea acestui termen, substituirea serviciului militar cu plata unei taxe bănești.

16. Egalarea în drepturi a locuitorilor Basarabiei din toate categoriile sociale care vor dori să intre în serviciul militar sau civil cu militarii și funcționarii ruși.

17. Înființarea în Basarabia a unei bănci similare cu cele din guberniile ruse.

18. Trimiterea unei delegații a boierilor basarabeni la Petersburg pentru a prezenta cerințele nobilimii până la adoptarea hotărârii decisive privitor la Basarabia.

19. Trimiterea în Basarabia a unui înalt funcționar rus care s-ar familiariza la fața locului cu situația reală din regiune pentru a raporta țarului, nominalizat fiind senatorul V. I. Krasno-Miloșevici.

20. Înlăturarea de la conducerea regiunii Basarabia a consilierului departamentului al doilea al guvernului regional, Matei Crupenschi, învinuit de comiterea abuzurilor și fraudelor.

21. Încetarea introducerii legilor ruse și încălcării legilor și obiceiurilor locale.

Răspuns direct din partea autorităților țariste la cerințele boierilor basarabeni nu a urmat. De aceea, pentru a clarifica care dintre ele au fost acceptate sau respinse, se impune studierea acțiunilor ulterioare ale guvernărilor țariști, investigarea actelor și hotărârilor privitoare la Basarabia adoptate de către guvernarea țariști în anii 1815 – 1818, a căror analiză va contribui la elucidarea aspectelor enunțate, ele constituind subiectul altor studii științifice.

BIBLIOGRAFIE

1. Vastitatea problemei și volumul limitat al acestui studiu nu ne permit să abordăm istoriografia, care va fi expusă într-un studiu separat.

2. ANRM, F. 5, inv. 3, d. 2, f. 4, 4v, 5.

3. ANRM, F. 2, inv. 2, d. 11, f. 39-39v.

4. Накко А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828. În: Записки Одесского Общества истории и древностей, т. XXII, 1900, p.122.

5. ANRM, F. 5, inv. 3, d. 2, f. 918-918 v.

6. Накко А., указ. соч., p. 123.

7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*, p. 124.

9. *Ibidem*, p. 124.

10. *Ibidem*, p. 126.

11. ANRM, F. 2, inv. 2, d. 11, f. 105.

12. *Ibidem*, f. 67v-68.

13. Записки Бессарабского статистического комитета, т. 3, Кишинев, 1868, с. 117 (în continuare-ЗБСК).

14. Полное собрание законов Российской империи. Спб, 1830, т. XXXII, с. 574-575.

15. ЗБСК, т. III, p.118-146.

16. Накко А., указ. соч., p. 127.

17. *Ibidem*.

18. ANRM, F. 2, inv.1, d. 386, f. 2v-7.

19. Frățâman I. S. Protestările contra procedeeului rus în Basarabia după răpirea ei de ruși (1812). În: Buletinul Societății istorico-literare „B. P. Hajdeu”, v. I, Chișinău, 1922-1923, p. 244-245.

20. Frățâman I. S. indică în mod eronat că această ja-

lobă a fost adresată ober-procurorului Sf. Sinod, kneazul Golițan. *Ibidem*, p. 246

21. *Ibidem*, p. 248-249.

22. *Ibidem*, p. 250-252.

23. *Ibidem*, p. 252-257.

24. *Ibidem*, F. 261-263.

25. *Ibidem*, f. 263-265.

26. ANRM, F. 2, inv.1, d. 368, f. 1-2.

27. *Ibidem*, f. 5v.

28. *Ibidem*, f. 7-7v.

29. *Ibidem*, f. 7v-8.

30. *Ibidem*, f. 25v-26.

31. V. Ovcinicova-Pelin. În speranța unei drepte ligiuri. În: Moldova, nr. 11, 1989, p. 25.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*.

36. *Ibidem*, p. 25.

37. *Ibidem*, p. 26.

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*.

40. *Ibidem*, p. 26.

41. Leșcu A. Românii în armata imperială rusă. Secolul al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea. București, 2005, p. 88, 89, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 107, 123, 154-155, 182.

42. Энциклопедия военных и морских наук. Составлена под главной редакцией генерал-лейтенанта Леера, т. VI, С.пб., p. 296.

43. Ovcinicova-Pelin V. Op. cit., p. 26; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 368, f. 12-20.